

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกร ประชากรร้อยละ 80 มีอาชีพในการปลูกข้าว ถ้าพิจารณาจากรายได้ของชาวนาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศแล้วจะพบว่าชาวนามีรายได้ต่อบุคคลค่อนข้างต่ำ เป็นเหตุให้รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยมีนโยบายที่จะช่วยเหลือให้ชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้น รัฐบาลได้พยายามหาแนวทางในการช่วยเหลือชาวนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาวในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย แนวทางหนึ่งในปัจจุบันที่รัฐบาลดำเนินการอยู่คือ การส่งเสริมให้ชาวนาเพาะปลูกพืชผักอื่น ๆ ที่มีระยะเวลาในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวสั้นในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อเพิ่มรายได้ จากการสำรวจของกองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์พบว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ แต่ยังคงขาดการสนับสนุนอย่างจริงจัง ในการนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น พางข้าวส่วนที่เหลือจากการเก็บเกี่ยว ชาวนาส่วนใหญ่มักจะทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งที่พางข้าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้เช่น นำไปเพาะเห็ดฟางหรือทำกระดาษ ด้วยเหตุนี้โครงการส่งเสริมการเพาะเห็ดฟางแก่ชาวนา จึงได้รับการพิจารณาว่าเป็นโครงการที่เหมาะสมโครงการหนึ่งในจำนวนโครงการหลาย ๆ โครงการสำหรับต่างประเทศเช่น ไต้หวัน ก็เคยประสบปัญหานี้เช่นเดียวกัน แต่จากการสนับสนุนของรัฐบาลอย่างจริงจังในการนำวัสดุเหลือใช้จากเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมมาใช้ในการเพาะเห็ด ทำให้ประเทศไต้หวันสามารถผลิตเห็ดออกสู่ตลาดต่างประเทศเป็นหนึ่งของโลก ทั้งที่ก่อนปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยยังผลิตเห็ดไม่เพียงพอต่อการบริโภคของประชากรภายในประเทศ สำหรับประเทศไทยสามารถเพาะเห็ดโดยใช้วิทยาการแผนใหม่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 แต่ปัจจุบันก็ยังไม่สามารถผลิตให้เพียงพอกับความต้องการภายในประเทศ และยังคงสั่งซื้อเห็ดบางชนิดจากต่างประเทศเข้ามาบริโภคอีกด้วย

วิธีการผลิตเห็ดฟางในประเทศไทยนั้น อาจ่าแนกขั้นตอนการผลิตออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการผลิตก้อนเชื้อและขั้นตอนการเพาะให้เกิดดอก ขั้นตอนการผลิตก้อนเชื้อพบว่า

ผู้ผลิตก่อน เชื้อส่วนใหญ่ทำการผลิตบริเวณย่านเมืองกรุงเทพฯ เช่น บางเขน ลาดกระบัง บางกะปิ เป็นต้น สำหรับในลุ่มภูมิภาคก็มีฟาร์มผลิตก่อนเชื้อกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนขั้นตอนการเพาะให้เกิดดอก การเพาะเห็ดฟางของเกษตรกรไทยในอดีตส่วนใหญ่จะทำการเพาะเห็ดฟางแบบกองสูง แต่ในปัจจุบันการเพาะเห็ดฟางของเกษตรกรไทยได้หันมาเพาะแบบกองเตี้ย และได้รับการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามาเป็นการเพาะเพื่อการค้ามากขึ้น ในรูปของการทำฟาร์มเป็นโรงเรือน อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การเพาะเห็ดฟางจะมีแนวโน้มในลักษณะการเพาะเพื่อเป็นการค้ามากขึ้น แต่ผลผลิตเห็ดฟางส่วนใหญ่ยังคงมาจากการเพาะเห็ดฟางของเกษตรกรที่เพาะแบบกองเตี้ย ทั้งนี้เพราะการเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ยลงทุนน้อยกว่าการเพาะแบบโรงเรือนทั้งในด้านการก่อสร้างที่เครื่องมืออุปกรณ์การผลิตและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เป็นต้น แต่การเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ยจะใช้ระยะเวลาการเพาะนานกว่าแบบโรงเรือน และผลผลิตที่ได้ต่ำกว่าและไม่แน่นอนเท่าแบบโรงเรือน ทั้งนี้เพราะการเพาะแบบโรงเรือนเพื่อการค้าจะมีการคัดเลือกสายพันธุ์เห็ดฟางที่ดีมาเพาะ มีการให้อาหารเสริมตามหลักวิชาการ โรงเรือนจะช่วยควบคุมปัจจัยสภาพแวดล้อมให้เห็ดมีผลผลิตมากขึ้น เช่น ความร้อน ความชื้น การระบายอากาศ การควบคุมแสงแดด เป็นต้น ทำให้ผลผลิตดอกเห็ดที่ได้ค่อนข้างแน่นอน ผลผลิตสูงและยังสามารถควบคุมคุณภาพของดอกเห็ดฟางให้ตรงกับความต้องการของตลาดได้มากกว่า ทั้งนี้การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนจำเป็นที่เกษตรกรผู้เพาะเห็ดต้องมีประสบการณ์หรือความชำนาญในด้านการเพาะเห็ดมาอย่างดี มีการจัดการดูแลฟาร์มของตนเองให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และรักษาความสะอาดโรงเพาะ มิฉะนั้นอาจเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาโรงแมลงศัตรูเห็ดระบาด การเสียบของผลผลิตดอกเห็ดฟางทั้งโรงเพาะ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้านการตลาด ในบรรดาอาหารประเภทพืชผักด้วยกันแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเห็ดฟางเป็นพืชผักที่มีโปรตีนสูงและรสชาติเข้ากับคามนิยมของประชาชนคนไทย สิ่งทำให้เห็ดฟางเป็นที่ต้องการของตลาดโดยทั่วไป และยังมีราคาสูงเมื่อเทียบกับพืชผักอื่น ๆ ในท้องตลาด

ด้วยมูลเหตุสภาพการผลิตและการตลาดที่ อื้ออานวยดังกล่าวยังขั้นต้นนี้ การผลิตเห็ดฟางน่าจะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง แต่ในปัจจุบันพบว่าการผลิตเห็ดฟางของไทยยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ น่าจะมีการตั้งข้อสังเกตว่า อะไรเป็นสาเหตุหรืออุปสรรคที่ทำให้การเพาะเห็ดฟางของไทยไม่เจริญเติบโตใหญ่เท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่ไทยริเริ่มในการผลิตเชื้อเห็ดแผนใหม่ก่อน

ไต้หวันและจีน ยิ่งกว่านั้นยังพบว่า เกษตรกรผู้เพาะเห็ดเมื่อมีการขยายขนาดการผลิตเป็นลักษณะเพื่อการค้า ฟาร์มเห็ดบางรายประสบผลสำเร็จ แต่ในฟาร์มเห็ดบางรายประสบปัญหาการขาดทุนจนต้องล้มเลิกกิจการไป ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร และสถาบันเอกชน เช่น ชมรมหรือสมาคมเพาะเห็ดต่าง ๆ ยังไม่ได้มีการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลในด้านต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนในการผลิตเห็ดฟางไว้เลยกรณีเช่นนี้ข้อมูลด้านต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนการผลิตเห็ดฟางจึงมีความสำคัญยิ่งต่อเกษตรกรหรือผู้สนใจการเพาะเห็ดเพื่อการลงทุน และต่อภาครัฐบาลเพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมการผลิตเห็ดฟางต่อไป

จากสาเหตุดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า ควรจะได้มีการศึกษาถึงสภาพการเกี่ยวกับการผลิต ต้นทุนการผลิต ผลตอบแทนการผลิตและภาวะการค้าเห็ดฟาง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางแก้ไขให้กิจการเพาะเห็ดฟางมีความเจริญรุ่งเรือง สามารถผลิตเห็ดฟางให้เพียงพอกับปริมาณการบริโภคในปัจจุบัน และเพื่อเตรียมการสำหรับการขยายกำลังการผลิตเห็ดฟางให้เพียงพอกับการบริโภคและการส่งออกในอนาคตด้วย ทั้งนี้เพราะตลาดเห็ดฟางต่างประเทศปัจจุบันกำลังได้รับความสนใจและมีแนวโน้มมากขึ้นในตลาดยุโรปและอเมริกา แต่ผู้ส่งออกรายสำคัญ เช่น ไต้หวัน ส่งออกได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดโลก ซึ่งถ้าประเทศไทยสามารถส่งออกได้ในอนาคตจะเป็นแนวทางในการลดดุลย์การค้าของประเทศลงด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อต้องการศึกษาด้านต้นทุนการผลิตเห็ดฟางเพื่อการค้า โดยจำแนกออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ในขั้นตอนการผลิตก้อนเชื้อเห็ดฟาง และขั้นตอนการเพาะเห็ดให้เกิดดอก โดยในขั้นตอนหลังจะศึกษาด้านต้นทุนการเพาะเห็ดฟาง แยกตามประเภทการเพาะเห็ดในแบบต่าง ๆ ดังนี้

- ก. การเพาะเห็ดฟางแบบกองสูง
- ข. การเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ย
- ค. การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนชั่วคราว
- ง. การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนถาวร
- จ. การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนพิเศษ

โดยการเพาะแบบ ก. และ ข. เป็นการเพาะระดับเกษตรกร ส่วนการเพาะแบบ ค. ง. และ จ. เป็นการเพาะระดับฟาร์มเพื่อการค้า

2. ศึกษาถึงผลตอบแทนจากการลงทุนในการผลิตเห็ดฟาง ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่การผลิต ก่อนเชื้อจนถึงขั้นตอนการเพาะให้เกิดดอก สำหรับการเพาะให้เกิดดอกจะแยกการวิเคราะห์ ผลตอบแทนในการเพาะเห็ดฟางออกเป็น 2 ระดับคือ

ก. ระดับเกษตรกร - เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน

ข. ระดับฟาร์มเห็ด - เพื่อการค้า

3. ศึกษาถึงสภาพโดยทั่วไปของการผลิตและการตลาดเห็ดฟาง

4. ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการผลิตเห็ดฟางเพื่อการค้าพร้อมกับให้ ข้อเสนอแนะ

ขอบเขตของการศึกษา

เรื่องการผลิตเห็ดฟางเพื่อการค้า ได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ทำการสำรวจและวิจัย ได้กำหนดทำการสำรวจและวิจัยเฉพาะส่วน ภูมิภาคในเขต 4 จังหวัดคือ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี และปทุมธานี ซึ่งเป็นจังหวัดในภาค กลางที่มีการเพาะเห็ดฟางมาก ระยะเวลาที่ออกทำการสำรวจเพื่อการวิจัยใช้เวลาระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2525

2. ในการออกสำรวจวิจัยในเรื่องนี้มุ่งประเด็นวิจัยออกเป็น 2 ระดับคือ ระดับเกษตรกร ที่เพาะแบบกองสูงและแบบกองเตี้ย เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน และระดับฟาร์มเห็ดแบบโรงเรือน เพื่อการค้า โดยฟาร์มเห็ดในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นฟาร์มขนาดเล็กและขนาดกลาง เพื่อให้ได้ข้อมูล เกี่ยวกับการลงทุน ต้นทุนหรือค่าใช้จ่าย ปริมาณผลผลิตและรายได้ตลอดจนวิธีการจำหน่าย ฉะนั้น ในการประเมินต้นทุนและผลตอบแทนการลงทุนการผลิตเห็ดฟางในวิทยานิพนธ์นี้ หมายถึงต้นทุนโดย ประมาทที่เกิดขึ้นภายใต้สภาวะแวดล้อมของการผลิตและการดำเนินงานของฟาร์มในเขตภูมิภาค 4 จังหวัดดังกล่าวเท่านั้น และต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนการลงทุนนี้จะเน้นถึงต้นทุนและผลตอบแทน ในปี 2525

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เนื่องจากข้อมูลทางด้านต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนการลงทุนในการผลิตเห็ดฟาง ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการรวบรวมและวิเคราะห์ขึ้นอย่างจริงจัง ผลจากงานเขียนนี้เชื่อว่าจะเป็นข้อมูลที่สำคัญให้เกษตรกรหรือผู้สนใจที่จะลงทุนในการผลิตเห็ดฟาง ทั้งผู้ผลิตก้อนเชื้อและผู้เพาะเห็ด ได้ทราบถึงสภาวะการผลิต ต้นทุนการผลิตหรือรายจ่ายผลตอบแทนจากการลงทุนและภาวะตลาด ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการเพาะเห็ดฟางเพื่อใช้พิจารณาในการตัดสินใจลงทุน
2. เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคของธุรกิจการเพาะเห็ดฟางเพื่อการค้า ตลอดจนข้อมูลด้านต้นทุนและผลตอบแทนการลงทุนเพื่อหาทางช่วยเหลือและส่งเสริมการผลิตเห็ดฟางให้เจริญก้าวหน้าต่อไป
3. เพื่อให้นักวิชาการ ผู้สนใจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการเห็ด จะนำผลงานนี้ไปใช้ในการอ้างอิง เพื่อเผยแพร่การเพาะเห็ดฟางให้แพร่หลายยิ่งขึ้น หรือเพื่อใช้เป็นแนวทางในการค้นคว้าศึกษางานวิจัยเห็ดฟางหรือเห็ดอื่น ๆ ต่อไป

วิธีการดำเนินการศึกษาและค้นคว้า

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้จัดทำขึ้นโดยอาศัยทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูล
 ทุติยภูมิ (Secondary Data)

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้รวบรวมจากแหล่งต่อไปนี้
  - 1.1 จากการออกภาคสนาม สัมภาษณ์เกษตรกรผู้เพาะเห็ดและฟาร์มเห็ดโดยตรง ในจังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรีและปทุมธานี โดยอาศัยแบบสอบถามดังที่แสดงไว้ในภาคผนวก เป็นแนวในการสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์ได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง คัดเลือกเกษตรกร และฟาร์มเห็ดที่ได้รับความสำเร็จจำนวน 57 รายเป็นตัวอย่าง เป็นการผลิตก้อนเชื้อเห็ดฟาง 8 ราย การเพาะเห็ดฟางแบบกองสูง 3 ราย การเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ย 33 ราย การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนชั่วคราว 8 ราย การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือนถาวร 3 ราย และการเพาะแบบโรงเรือนพิเศษ 2 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านต้นทุนผลิต รายจ่าย รายได้ เงินลงทุน ผลตอบแทนและปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

1.2 จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ ห้างร้านต่าง ๆ ที่จำหน่ายเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตเห็ด ทั้งในส่วนภูมิภาคที่ออกสำรวจและบริเวณกรุงเทพฯ เพื่อเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการสำรวจในเรื่องราคา ปัจจัยการผลิต เช่น อาคารโรงเรือน เครื่องมือ อุปกรณ์ผลิตต่าง ๆ เป็นต้น

2. ข้อมูลสถิติภูมิ ได้จากเอกสาร วารสาร รายงาน หนังสือและวิทยานิพนธ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมเห็ด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมผู้เพาะเห็ดสมัครเล่น บางเขน สสมาคมนักวิจัยและผู้เพาะเห็ดแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กองพืชผัก กรมส่งเสริมการเกษตร กองวิจัยโรคพืช กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แผนกสถิติ กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง สำนักงานเกษตรอำเภอโนนรมย์และอำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท สำนักงานเกษตรจังหวัด จังหวัดสิงห์บุรี

3. นำข้อมูลจากทั้ง 2 แหล่งมารวบรวมเพื่อวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนการลงทุนในการผลิตเห็ดฟางทั้งในขั้นตอนการผลิตก่อนเชื้อ และขั้นตอนการเพาะให้เกิดดอกในแบบต่าง ๆ

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย